

A két világháború közötti időszakban a fegyveres védelem szervezésének és törvényi szabályozásának rendszerében a legjelentősebb újítást 1939-ben, közvetlenül a második világhégés előtt cikkelyezte be a jogalkotó a honvédelemről szóló 1939. évi II. tc. megalkotásával, amely a magyar jogtörténet első, modern értelemben vett, kódex jellegű és a honvédelmi ágazat egészének keretét adó honvédelmi törvénye lett.

Tisztelegve a magyar jogtörténet e kiváló jogalkotási terméke előtt, megalkotásának 80 éves jubileuma alkalmából, 2019. május 29-én a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszéke, a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam és Jogtudományi Karának Jogtörténeti Tanszéke és a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság ünnepi konferenciát szervezett.

1. A honvédelemről szóló 1939. évi II. tc. jelentőségének rövid bemutatása

A kódex jelentőségét és újszerűségét tükrözi Tomcsányi Móric értékelése, miszerint:

„Legyen elég példakép rámutatnom az új honvédelmi törvényre, amely túl a szoroson vett katonai szolgálati jog körén, a nemzet szinte totális védelmének egységes kódexe, s rendelkezései számos vonatkozásban érintik a polgárok jogi helyzetét békében is.”¹

Ezzel a gondolattal Tomcsányi kiváló érzékkel mutatott rá a honvédelem – és az arra vonatkozó jogi szabályozás – alapvető természetére, miszerint az nemcsak az állam létfontosságú intézményére, annak léte, struktúrára, működésére vonatkozik, hanem ebből fakadóan oly mélyen gyökerezik a mindenkor alkotmányos rendszerben a polgárok jogaihoz és kötelezettségeihez való kapcsolódása miatt, hogy annak elhanyagolása az államélet, illetve az alkotmányosság elhanyagolását is jelenti.

Hasonló fontosságot tükröznek Egyed István sorai is, aki szerint

„A legfontosabb államműködés, amelynek szolgálatában a polgároknak és az állam lakosságának is tevékenykednie kell, a honvédelem. A honvédelem mély erkölcsi tartalmú magasabb feladat, hazafias kötelesség az állam fenntartására, határainak védelmére, belső rendjének biztosítására. A honvédelem azonban egyúttal nehéz teher is, amely a polgárokat és a lakosokat súlyosan érinti, egyéni szabadságukban jelentékenyen korlátozza, személyi és anyagi erejüket igénybe veszi. A dolog természetéből folyik, hogy ennek a nehéz tehernek arányosan kell megoszlania a terhet viselőik között, és hogy ennek következtében pontosan meg kell állapítani a kötelezettség határait. Nem lehet a hatóságok önkényére bízni, hogy a honvédelem terhét kire és milyen mértékben hárítják, hanem e teher mérvét és feltétele-

Farkas Ádám – Kelemen Roland

Konferencia a polgári, magyar (hon)védelmi alkotmányozás csúcspontját jelentő, a honvédelemről szóló 1939. évi II. tc. tiszteletére

it pontosan meg kell állapítani. E feladat teljesítése a honvédelmi törvényre tartozik.”²

A honvédelemről szóló 1939. évi II. tc. tehát, mint első szisztematikus, ágazati kódex jellegű honvédelmi törvény egy rendkívül komplex állami alrendszer sok szempontból történelmi kényszerpályáktól behatárolt szabályozására törekedett. A honvédelmi törvény magába olvasztotta ugyan a védrendszeri törvények és nagyobb részt a különös tárgyú katonai törvények szabályozási tárgykörét és szellemiségét is, de azokon egyúttal messze túl is lépett, mikor szabályozásának tárgykörét valóban a honvédelem egészére igyekezett kiterjeszteni a korábbi szervezetszabályozáson, illetve jogállási alapvetéseken túl. Ennek köszönhető, hogy a törvény már bevezető rendelkezéseiben is ösztársadalmi és ösztormányzati feladatokat és elveket rögzített, melyeket a levont kötelezettségre – vagyis a katonai előképzésre –, a honvédségre, a hadkötelezettségre, a hadkiegészítésre, a tartalékos rendszerre, a különböző szolgálati kedvezményekre, a szolgálati kötelezettségek teljesítésére, az elbocsátásra és költségekre, a hadkötelesek érdekeinek védelmére, a honvédelmi szolgáltatások és honvédelmi érdekű gazdasági korlátozásokra, a honvédelmi munkakötelezettségre, a dologi honvédelmi szolgáltatásokra és gazdasági korlátozásokra, a légvédelemre, valamint a kivételes hatalom körére vonatkozó szabályokkal bontott ki, továbbá az ezekhez részletesen kapcsolódó büntető rendelkezésekkel, és számos tárgykört felölelő vegyes és záró rendelkezésekkel egészített ki.

A törvény preambuluma méltóképp rögzítette a kor honvédelmi szellemiségét, amikor a törvény „nyitányaként” úgy fogalmazott, hogy a „honvédelem a legszentebb állampolgári kötelesség, amelyet mindenkinek önfeláldozásig terjedő odaadással kell teljesíteni”.³ Ez már előrevetítette a totális háborúra való felkészülést, melyet a törvény honvédelmi kötelezettségre vonatkozó általános és különös rendelkezései is kibontottak, mikor a klasszikus személyes hadkötelezettség mellett részlete-

zően szabályozták a levontekötelezettséget, a honvédelmi szolgáltatások kötelezettségét – és ezen belül a mai gazdasági és anyagi szolgáltatások, valamint a honvédelmi munkakötelezettség intézményeit –, továbbá a légvédelmi kötelezettséget is, mint a személyes és fegyveres honvédelmi kötelezettségen kívüli honvédelmi kötelezettségeket. Ezzel a szabályozással tehát a jogalkotó átlépett a 20. század igényeinek megfelelő honvédelmi szabályozás időszakába, aminek fő oka a totális háború volt, de ami egyben a jogállam erősítését is szolgálta, hiszen törvényi szabályozást adott számos olyan cselekményre – például a rekvirálásokra – nézve, amelyek évszázadok óta a háború kísérőcselekményei voltak, de amelyeket a jog leginkább csak utólag tudott kezelni, és akkor is csak főként egyes társadalmi csoportok érdekeire kiterjedően.

A honvédelmi törvény emellett a honvédelmi alkotmány szervezeti vonatkozásaihoz tartozóan újraszabályozta a honvédelem intézményeinek összességét. Ennek megfelelően az új törvény magába olvasztotta az 1921-ben megújított Magyar Királyi Honvédség szabályozását is, persze már a trianoni követelményektől eltérő rendelkezésekkel. Ez utóbbi vonatkozásában kiemelendő, hogy a törvény tovább bővítette a honvédség rendeltetését, amikor úgy fogalmazott, hogy a „magyar állam hadereje a m. kir. honvédség. A honvédség feladata az országnak külső ellenség ellen való megvédése, a honvédelmi határszolgálat ellátása, közreműködés egyéb határőrizeti és határellenőrzési, továbbá a folyamrendészeti szolgálatban, valamint az ország belső rendjének és biztonságának fenntartásában az erre vonatkozó külön rendelkezések szerint.”⁴ Ebből ugyanis jól látható, hogy a Honvédség részben önálló, részben közreműködési feladatként megkapta a rendvédelmi feladatrendszer legfajszínűsabb elemeit is, mint-

egy összhangban a hadügyi kényszerűség stratégiájával, amely a trianoni diktátummal szembeni rejtésben ugyan, de igyekezett a különböző társ – fegyveres – szervezetben katonai képességeket bújtatni és fejleszteni. A folyamossággal és a határőrséggel való kapcsolódás egyértelműen kirajzolódik ebből a feladatszabásból.

A honvédelmi törvény kiemelt jelentősége az alkotmányfejlődés szempontjából abban is megragadható az ágazati szabályozáson túl, hogy számos olyan jogállásra és különösen a hadkötelesekre vonatkozó rendelkezés törvényi szintre került, amelyet a korábbi törvények szűkebb körben szabályoztak, és ebből következően sok tekintetben rendeleti szintre utaltak, miközben alapvető jogokat érintő viszonyokra terjedtek ki.

A honvédelmi törvény a kivételes hatalomra vonatkozó szabályozást is elnyelte és részben meg is újította a második világháború kezdetének évében. Ezzel a kivételes hatalom gyakorlásának jogát a törvényhozás továbbra is elsődlegesen a Minisztérium számára tartotta fenn.⁵ A minisztériumi döntést minden esetben valamely miniszter felelőssége mellett kellett meghozni, azaz az egyéni felelősség nem volt megkerülhető.

Az 1939. évi honvédelmi törvény némileg bővítette az 1912. évi LXIII. tc.-ben (a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről) foglalt szabályozás rendkívüli intézkedési rendszerét, és rendszertanilag is cizellálta azokat, amikor öt nagy csoportba foglalta a meghozható intézkedéseket. Az első csoportban a közigazgatási szervezetre,⁶ a másodikban a rendészetre,⁷ a harmadikban a pénzügyekre,⁸ a negyedikben az igazságszolgáltatásra,⁹ míg az ötödikben, az ún. „vegyes” csoportban minden, az előző csoportokba nem tartozó területekre vonatkozó szabályok kaptak helyet.¹⁰

2. „80 éves az első magyar honvédelmi törvény” című konferencia előadásainak rövid ismertetése

A Nemzeti Közszerződési Egyetem Hungária körüti kampuszán megrendezett tudományos konferenciát Jobbágyi Zoltán ezredes, a Hadtudományi Kar tudományos és nemzetközi dékánhelyettese nyitotta meg. Ezt követően Kádár Pál, a Honvédelmi Minisztérium közigazgatási államtitkára köszöntötte a szép számban megjelent hallgatóságot. Köszöntőjében kiemelte, hogy a honvédelmi ágazat számára kifejezetten fontos a tradíciók, így a jogtörténeti hagyományok ápolása is. Kiemelte a kódex mintajellegét, amely elveit tekintve a jelenkor jogalkotása számára is példaértékű.

A tudományos diskurzust két köztörténeti előadás nyitotta meg, amelyek a törvény nemzetközi, társadalmi, gazdasági és hadtörténeti környezetét voltak hivatottak felvázolni. Kaló József egyetemi docens előadásában a honvédelmi törvény hadtörténeti jelentőségét hangsúlyozta, kiemelve, hogy a Magyar Királyi Honvédség milyen hosszú utat tett meg az első világháborús összeomlástól kezdve, a trianoni sokkon át az újraszervezéséig, a körülmények körülhatárolta megerősítéséig, amelynek jogalkotás tekintetében ékköve az 1939. évi honvédelmi törvény volt. Horváth Csaba ezredes, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnokhelyettese, egy másik megközelítésből mutatta be a törvény történeti jelentőségét. Előadásában kitért a honvédelem ügyének két világháború közötti időszakban jól tapintható társadalmi beágyazottságára, valamint hangsúlyozta, hogy a politikai döntéshozók a honvédelem – ideértve a védelmi jogalkotás – területén a békediktátumot követően sok tekintetben kényszerpályán mozogtak.

A rövid kávészünetet követően Keszely László ezredes, a Hadtudományi Kar tanársegéde, a Honvédelmi Minisztérium Védelmi Igazgatási Főosztályának osztályvezető-helyettese a védelmi igazgatás nyolcvan évét mutatta be, kitérve a terület előtt álló kihívásokra, amelyek főként a nemzetközi kötelezettségekből és az új típusú biztonsági kihívásokkal kapcsolatos ellenálló képesség fokozásából állnak. Farkas Ádám főhadnagy, egyetemi adjunktus nagyívű előadásában mutatta be, hogy az új típusú totális háború és az arra való készülés milyen kihívások elé állította a korszak jogalkotóját a törvény megalkotása idején. Előadásában kitért arra is, hogy míg az akkori kor törvényhozása a totális háború elvárásainak megfelelő jogalkotási produktumot próbált megalkotni, addig a ma jogalkotójának még jelentős feladatai vannak a megváltozott biztonsági környezethez való felzárkózás terén, amihez az 1867 és 1944 közötti polgári időszak honvédelmi jogalkotásának megújulási és fejlődési képessége elvi szinten is értékes példát adhat.

A konferencia délutáni programját Petruska Ferenc őrnagy, a Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszék tanársegédének előadása nyitotta meg. Prezentációjában a katonákról és hozzátartozóikról való gondoskodás történeti modelljeit mutatta be, röviden utalva a vizsgált korszak joganyagára is. Illésfalvi Péter, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum osztályvezetője a honvédelmi kötelezettségek 1939. évi II. tc.-be foglalt rendszerét taglalta rendkívüli részletességgel, amelyet számos, korabeli megemlékezéssel tarkított. Nagy Szabolcs, a győri Széchenyi István Egyetem Jogtörténeti Tanszékének doktorandusza, a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárának igazgatóhelyettese a levétekötelezettség és a tartalékos rendszer első honvédelmi törvényen alapuló elhatárolását vázolta fel előadásában.

A konferencia utolsó blokkjában Barna Attila, a Széchenyi István Egyetem Jogtörténeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense előadásában a hűtlenség és ehhez kapcsolódó különbíróóságok elnevezése mögött rejlő anomáliákra hívta fel a figyelmet, megemlítve, hogy a Honvéd Vezérkar Főnökének bírósága körül még számtalan tisztázásra szoruló kérdés van. Az utolsó előadást Kelemen Roland, a Széchenyi István Egyetem Jogtörténeti Tanszékének tanársegéde, a Hadtudományi Kar tudományos segédmunkatársa tartotta. Prezentációjában a Legfelső Honvédelmi Tanács elő- és utóéletét mutatta be, mely során kifejtette, hogy ezt az intézményt élesen el kell határolni mind a korábbi Honvédelmi Bizottmánytól, mind pedig a ma is ismert Honvédelmi Tanácstól. Ugyanis míg előbbi a kivételes hatalom szabályozásának hiányában feljogosított országgyűlési bizottság volt, amely kormánypótló jelleget öltött, addig a Honvédelmi Tanács a világháború után kialakult totaliter rezsimben az 1950-es évek elején létrejött intézmény volt, amelyet az 1960-

as években törvényben, majd pedig 1972 már alkotmány szintjén szabályoztak, és amely szerencsétlen módon túlélte a rendszerváltást. A konferencia végül a hallgatóság felszólalásaival, észrevételeivel zárult.

Összességében elmondhatjuk, hogy az első ágazati szemléletű honvédelmi törvény fontossága nemcsak a honvédelem hatékonyságának növelésében és az egyes részterületek újraszabályozásában ragadható meg, hanem abban is, hogy törvényi szinten szabályozta a honvédelem mint védelmi ágazat szinte egészét, s rendelkezései között a fentiekben túl szerepeltek a mai értelemben vett különleges jogrendi felhatalmazó szabályok, valamint a honvédelmi kötelezettségek széles körű rendszerének szabályozása is, amivel a jogalkotó előremutató és döntően törvényi – nem pedig rendeleti – szintű szabályozást adott a honvédelem majd egészére nézve. Az 1939. évi II. törvénycikkkel a magyar jogfejlődés tehát jelentős lépést tett a honvédelem jogállami szabályozása terén.

Jegyzetek

- ¹ TOMCSÁNYI MÓRIC: *Magyarország közzjoga*. Budapest, 1943. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 5. p.
- ² EGYED ISTVÁN: *A mi alkotmányunk*. Budapest, 1943. Magyar Szemle Társaság, 344. p.
- ³ 1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről preambuluma.
- ⁴ 1939. évi II. tc. 14. §. (1)–(2) bek.

- ⁵ 1939. évi II. tc. 141. § (1) bek.
- ⁶ 1939. évi II. tc. 142–145. §
- ⁷ 1939. évi II. tc. 146–154. §
- ⁸ 1939. évi II. tc. 155–158. §
- ⁹ 1939. évi II. tc. 159–161. §
- ¹⁰ 1939. évi II. tc. 162–170. §

HÍREK

- **2020. június 12-én** a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Magyar Jogtörténeti Tanszéke a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Jogtörténeti Tanszékével karöltve „*Merre tart a jogtörténet? A jelenlegi kutatási irányok a jogtörténeti műhelyekben*” címen online tematikus tudományos diákköri konferenciát szervezett. Az online tanácskozáson előadást tartott többek között Balogh Judit habilitált egyetemi docens és Papp László

PhD egyetemi adjunktus a Debreceni Egyetemről, valamint Varga Norbert PhD egyetemi docens az SZTE ÁJTK képviselőjében. Az online diákköri konferencián szép számban vettek részt előadókkal a debreceni (Győri Ágoston, Joó László, Sallai Balázs) és a szegedi ifjú jogtörténész-hallgatók (Varga Benedek, Wisznovszky Tamás). Az online konferenciát Pétervári Máté PhD egyetemi adjunktus moderálta.

A COVID-19 járvány miatt a 2020. április–május–június hónapokra tervezett hazai és nemzetközi konferenciák, tudományos rendezvények megtartására nem került sor.

